

פיגול בשחיטה לימא דכמאן דלא אדי דמי. ונראה דלגבי נפשי' פשיטא לגמרא דלפיגולו מרצה, ולא הקשה אלא דדם הפר לגבי השעיר או איפכא כמיהא בעלמא דמי' (מהגר"א נבנצל שליט"א. וערש"י ותוס' שכתבו סברות נוספות. וכן בשפ"א כתב דרך נוספת.

ובחזו"א (יב,ח) צידד בתחילה כסברת הרב שליט"א, אך כתב לדחות זאת, ע"ש. וע"ע בחזו"א (קמא לא,ב) סברא נוספת. וכן מובא מו"מ בסברא זו ב'הדושי הגר"ח על הש"ס – השלם, אות שלד, עמ' קצד).

– לכאורה יש לשמוע מקושית הגמרא, הן מלשון 'מכדי כרת לא מיחייב', והן מגוף תוכן השאלה – שהחושב מחשבת פיגול ולא קרבו כל מתיריו, חל פסול בקרבן, ולא נתמעט אלא מחיוב כרת בלבד [וכבר הובא (לעיל כו) ממשנה למלך ועוד אחרונים שדנו בדבר], שאם ננקוט שלא חל כלל פסול עד שיקרבו כל מתיריו, הרי כל ההזאות היו כהוגן באותה שעה שהיזה (עפ"י אחיעזר ח"ב כו,ב. וע"ש שכתב לדחות הראיה ופלפל בכל הענין. וע"ע בית זבול ח"א יז,ה).

'... והא כמאן דאמר אין מערבין לקרנות' – גם לפי דעה זו, לפני הזאת שבע על טהרו של מזבח מערבים את דמי הפר והשעיר, שאם לא כן נמצאו שבע מתנות נוספות על ארבעים ושבע. ולכן גם שפיכת שיריים אחת לשניהם, כיון שערכו את הדמים לפני מתן שבע. וטעם הדבר – לפי שכתוב והזה על המזבח שבע פעמים ואין להוסיף על שבע – לכך מערבים (עפ"י תוס' ישנים יומא מח: שפת אמת כאן).

'קתני מיהא את הקומץ בשתיקה ואת הלבונה במחשבה... חדא דהיינו רישא, ועוד... – קושיא זו היה יכול להקשות גם מן המשנה שהובאה בתחילת הסוגיא 'פיגול בקומץ ולא בלבונה, בלבונה ולא בקומץ' – משמע בין שהתחיל במחשבה ואח"כ שתק בין ששתק ואח"כ חשב, בשני האופנים חולק ר' מאיר, כי אם הכוונה 'שכבר חשב' למה לי תרוייהו. אלא שקושיא זו אינה קשה כל כך, ועיקר קושיתו מסתמכת על ה'ועוד, הא תניא ואחר כך'. ולכן מקשה מן הברייתא דוקא (חק נתן). ע' במצוין ביוסף דעת ב"ב קכב: קנד: על קושיות 'חדא ועוד'. עוד יש לומר שמן המשנה אין קושיא, כי אפשר לפרש שפיגול בקומץ אבל בלבונה פירש שאינו מפגל, ורק בברייתא שמדובר שהשני בשתיקה קשה (שפת אמת מנחות טז).

*

ארבעים ושמונה מתנות – דמים; שש עשרה בין הבדים [מפר ושעיר], שש עשרה על הפרוכת, ושש עשרה על המזבח [ארבע על הקרנות מדם הפר, ארבע מן השעיר, שבע על טהרו של מזבח, ועוד אחד – שפיכת שיריים על יסוד מזבח העולה, הרי ט"ז] – כנגד ארבעים ושמונה בריתות שנכרתו לישראל על כל מצוה ומצוה, שש עשרה בסניני, שש עשרה באהל מועד ושש עשרה בערבות מואב (כדאמרינן בסוטה לז). וזהו שנאמר: דם הברית (בעל הטורים – אחרי טז,ד).

דף מג

'זהדם' – שהאוכל דם מקרבן שנתפגל אינו חייב משום 'פיגול', לפי שהדם הוא 'מתיר'. מסתימת הדברים משמע שכל הדם שאוכלו – אין בו חיוב פיגול, גם הדם הנותר לאחר הזריקה. וכבר

עמדו על כך התוס', הלא אותו דם אינו 'מתיר' אלא 'ניתר', שהרי שפרכת שיריים אינה 'מתירה' אלא להפך, ע"י המתנות שעל המזבח נותר שאר הדם לשופכו על היסוד.

וצדדו לומר, היות ובתחילה כל טיפה וטיפה ראויה לזריקה – נחשב הדם כולו 'מתיר', הלכך אין בו פיגול (עפ"י חק נתן בבאור דברי התוס').

רעק"א תמה על לשון התוס' שמשמע שנסתפקו בדבר, והלא מוכח כן מסוגיא ערוכה במנחות (יד) שאין פיגול בשיירי הדם. וע"ע בקרן אורה; חדושי הגר"ח והגר"ז על הש"ס – דין פיגול'.

רבי שמעון אומר: כל שאינו על המזבח החיצון כשלמים – אין חייבין עליו משום פיגול' – ומודה רבי שמעון שהקרבן פסול, מ'קל וחומר'; ומה שלא לשמה שאינו פסול בשלמים פסול בחטאות פנימיות, פיגול הפוסל בשלמים לא כל שכן שיפסול בחטאות פנימיות (גמרא לעיל יד.).

(ע"ב) 'אמר רב אחאי: הלכך האי קומץ פיגול דפלגיה מחית אארעא ופלגיה אסקיה אמערכה ומשלה בו האור – מסיקנא ליה לכוליה לכתחלה' – וטעם הדבר שפקע פיגול מכולו, על פי אותו 'קל וחומר' שאמר עולא; כשם שמביא אחרים לידי פיגול כשעלה מקצתו על המזבח, כך הוא עצמו ודאי נתקבל בהעלאת מקצתו (פנים מאירות).

ואם תאמר, לשיטת רש"י שמדובר כשהחלק שלמטה מעולם לא עלה על המזבח (ודלא כתוס' לעיל מב: ד"ה הקומץ), הרי לא קרב המתיר כמצוותו, ומדוע נקבע פיגול בהעלאת חציו? יש לומר שמדובר שעלה כוית מן הקומץ, ולכך נחשב קרב המתיר כמצוותו – ע' כריתות יד ובשטמ"ק שם, וכמו שכתב ב'זבח תודה' כאן שנראה שאין חילוק אם רוב הקומץ על המזבח או מיעוטו, ובלבד שעלה על גביו כוית, שאז נחשב 'קרב המתיר כמצוותו'.
וכן מבאר בתוס' (מב: ד"ה הקומץ), שכשעלה מקצת מן הקומץ – נחשב קרב כמצוותו. וחזו"א (יב, ח) תמה על דבריהם. ע"ש.

'הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח – פקע איסור מהן. אמר רב חסדא: מרי דיכי, מזבח מקוה טהרה?!... וטמאתו עליו – מי שטומאה פורחת ממנו, יצא בשר שאין טומאה פורחת ממנו... אמר רבא: על ידי מקוה קאמרינן. – מידי מקוה כתיב?... – קושית 'מזבח מקוה טהרה' מתייחסת גם על פיגול ונותר – מדוע לא יהא חייב על אכילתם. ולשון 'מקוה טהרה' שייכת גם כלפי איסור אכילה של פיגול ונותר.

ועוד נראה שהטומאה עצמה באמת לא פרוחה ממנו, ומטמא אוכלין, וכאן מדובר רק לענין איסור הקטרת טמא ואיסור אכילתו. ומיעטו מוטמאתו עליו – יצא בשר שאין טומאה פורחת ממנו. כלומר איסור טומאה. וזהו שאמר רבא 'על ידי מקוה קאמרינן' – רוצה לומר, על טהרת הטומאה דיבר הכתוב ולא על הפקעת דין הנובע מן הטומאה. ועל כך הקשו 'מידי מקוה כתיב' הלא יש לפרש לענין דין טומאה (עפ"י חזון איש יב, י).

ע"ע אגרות משה (ח"א קדשים כ), שבאר שאע"פ שנסתלק איסור אכילה כשמשלה בהן האור, לא הוכשר עי"כ ולא נפקע הפסול בעצמו, אלא הכוונה רק שאותם איסורי אכילה שנאמרו בפסולין, לא נאמרו באופן שנתקדשו כבר בקדושה יתרה ע"י משילת האור שנעשו בכך לחמו של מזבח.

אולם מדברי המנחת חינוך (סוף קמה) נראה שנקט שהטומאה פורחת ממש, כפשוטם של דברים. וכ"נ קצת מהאבני נזר או"ח תקב.

'אמר רבי זירא: שמשלה בהן האור' – ברובן (רמב"ם פסוה"מ יח, כא, ועוד). כלומר ברוב החלק המונח על המזבח [ואין בכלל זה החלקים הנמצאים מחוצה לו. ואם חלק מן האבר על המזבח וחלק בחוץ – ע' כריתות יד]. ובמשנה למלך (פסוה"מ ג, ט) צדד שזה שצריך שתשלוט האור ברובן – דוקא לענין פקיעת האיסור, אבל לענין הדין שאם שלטה בהן האור וירדו מן המזבח, יעלו – לזה די אף בשלטה האור במקצת. והאחרונים מפקפקים בכך (עפ"י זבח תודה. וכ"כ בחזו"א (יט, לג) שדין העלאתם אם ירדו, ודין פקיעת האיסור – שוים, בשניהם הוא בכדי שתשלוט האור ברובן. ואולם בחדושי הגר"ח הלוי (פסוה"מ ג, ח) האריך לבאר ששני דינים נפרדים יש במשילת האור; הדבר שעלה נעשה 'לחמו של מזבח', ולכך אם אח"כ ירד – יעלה, ודין נוסף הוא פקיעת הפסול שהיה לו. ובאר בזה את החילוק שכתב המשל"מ. וע"ש עוד בבאור הסוגיא, ובספר פאת ים ס' כז, ובספר מקדש יחזקאל כאן).

'אלא קלות' – טומאת שרץ. 'חמורות' – טומאת מת' – לפי זה לכאורה צריך לפרש הכתוב (בפר' אמור) בכל טמא נפש – בכל טומאות נפש [וכמו שפרש ב'העמק דבר'], כגון עצם כשעורה ורביעית דם – והרי זו טומאה חמורה שטמא שבעת ימים באב-הטומאה. ואולם רש"י בפרוש התורה פרש שנגע בטמא-מת, ולפי זה הרי אינו אלא ראשון לטומאה, וצריך להבין מהי חומרתו על טמא שרץ. וצריך עיון (גליונות קהלות יעקב).

קצת משמע מכלל דברי רש"י בסוגיא, שלא מפרש חילוק בין אב הטומאה לולד – אלא שם טומאת-מת חמורה מטומאת-שרץ, גם כששניהם באותה דרגת טומאה.

*

'א"ר יצחק א"ר יוחנן: הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח – פקע איסור מהן. אמר רב חסדא: מרי דיכי, מזבח מקוה טהרה?! אמר רבי זירא: שמשלה בהן האור' –

'הנראה לרמז בענין הזה, ללמוד מכאן בחינת צדיק הדור והאנשים הנלוים אליו. הנה בחינת המזבח והזבח הוא בחינת רמז על צדיק הדור, שהוא בסוד מזבח מכפר על בני ישראל, וכן הוא בזהר הק'. וכן המזבח נקרא 'אריאל' וגם הצדיקים נקראים כן – 'אריאל', כמבואר בישעיה. והוא בחינת הזבח האמור שהוא במסירות נפש עבור בני ישראל, עומד לזביחה תמיד על קדושת השי"ת וישראל עמו, וכמו שכתוב 'וכי תזבחו זבח תודה – לרצונכם תזבחוהו', 'זבחי א' רוח נשברה... בבחינת הקרבן תמיד על גבי מזבח לכפר על בני ישראל. לכן גם האנשים הנלוים ומחוברים עמו יעלו לרצון לקרבן לפני ה'. וכל המחובר לטהור – טהור, וגם הקרנים והטלפים המחוברים עמו, יעלו עמו לרצון, כנודע.

והנה זה הרמז בדבריהם ז"ל: הפגול והנותר והטמא – רומז על הנלוים לצדיק שיש בהם פגול ונותר וטמא חלילה, אעפ"כ כשהעלן על גבי המזבח עם הצדיק – פקע איסור מהם. כך כל הנשמות הפסולין יש להם עליה על ידי הצדיק, כמבואר בספרים. ומקשה הגמרא: וכי מקוה טהרה הוא, ומשני: כשמשלה בהם האור... כשמשלה בהן האור-זרוע-לצדיק, כשבחינת האור זרוע של הצדיק מושל בכל גבולו סביב, הם נעשים קדושים וטהורים כמותו, והבן'.

(תפארת שלמה פינחס)